

УДК 94(477.8)(092)“18/19”

Р. П. Мельник, В. М. Мельник

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БРАТІВ ОКУНЕВСЬКИХ У ЖИТТІ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1914–1920 рр.)

У статті проаналізовано діяльність Теофіла та Ярослава Окуневських під час Першої світової війни. Показано їх вплив на розвиток національно-визвольного руху в Галичині та на українців, що перебували за кордоном. Розглянуто участь братів у діяльності ЗУНР та відновленні української державності. В Городенці Т. Окуневський у міжвоєнний період передусім займався адвокатською діяльністю. Його політична робота обмежувалася тиском польської влади на українців. У останні роки він розумів, що програні Визвольні змагання були кульмінацією його громадсько-політичної діяльності.

Ключові слова: Галичина, Теофіл Окуневський, Ярослав Окуневський, Перша світова війна, національно-визвольний рух.

Серед постатей, що віддано працювали на теренах українського національного відродження Східної Галичини і яких замовчувала або несправедливо не визнавала влада, виділяються брати - Теофіл та Ярослав Окуневські.

Різним аспектам національно визвольної боротьби українського народу під час Першої світової війни присвячені в українській історіографії окремі наукові праці серед них варто відзначити О.Доценка [1], В. Дмитрука [2], Ю. Павленка та Ю. Храмова [3]. В цих працях є інформація про активну участь Теофіла та Ярослава Окуневських в боротьбі за незалежність рідного народу.

Окремі аспекти життя та діяльності братів Окуневських під час українського національно визвольного руху досліджували З. Баран [4], Я. Ганіткевич [5], М. Марунчак [6], В. Яшан [7], Мельник В [8].

Брати Окуневські під час Першої світової війни зробили вагомий внесок у розвиток національно-визвольного руху. Вони відіграли значну роль у житті Городенківщини на початку війни, де передусім ставили ідею самостійності українського народу і Галичини зокрема.

„Австро-польські військові повісили в час війни з мадярськими офіцерами більше 20 тис. селян (гуцулів, бойків, лемків) у горах Карпатах, засуджуючи їх нібито через москвофільство. Рота мадярських гусарів посікла кількадесят людей ведених до Перемишля з якогось поблизького села під замітом зради державної, про яку людям й не снилося. Російські війська, поки їм велосся добре і гнали перед собою австрійську ландверу, обходилися з нашими людьми, як з інтелігенцією, а з селянами лагідно і прихильно” [9, арк.122]. Такими словами згадує Т. Окуневський Першу світову війну. Він в цей час перебуває в Городенці та намагається всіма силами сприяти розвитку національно-визвольного руху. Цей рух у Галичині і Наддніпрянській Україні з початком Першої світової війни розколовся [10, с.78].

Що ж стосується західноукраїнських земель, то вони мали стати автономною областю Австро-Угорщини. У зв'язку з новою розкладкою сил 1916 р. Австро-Угорщина і Німеччина домовились про створення Польської держави, до складу якої мали бути долучені і західноукраїнські землі. Це перекреслювало плани українців щодо створення власної держави. За цих умов ГУР самоліквідувалася. Українські політики на чолі з Є. Петрушевичем взяли курс „орієнтації на власні сили”. З метою підтримки російської армії був створений Комітет Південно-Західного фронту Всеросійського союзу земств і міст. 1916 р. С. Петлюру було призначено помічником уповноваженого цього Союзу на Західному фронті [3, с.63].

З приходом польської окупації в Галичині діяли чотири політичні партії, які підтримували діяльність екзильного уряду ЗУНР, тобто уряду д-ра Є. Петрушевича. [11, с.35–39]. До них належали Трудова Партія, Українська Радикальна Партія, Націонал Демократична і „Соціалістична” – УРП, що свою діяльність датувала від 1890 рр., коли в її початковій організаційній праці брали участь І. Франко, М. Павлик, М. Драгоманов, Т. Окуневський [12, с.360]. Всі ці партії створили міжпартійну Раду, яка своїми політичними деклараціями давала напрямок політичному мисленню і політичній праці української спільноти в Галичині.

Українська інтелігенція, а серед неї і Т. Окуневський, незважаючи на місце свого перебування, брала активну участь у цих подіях. На Українському Національному З'їзді у Києві в квітні 1917 р. Галичину представляв майбутній член виділу УНР Т. Окуневський, який відвідував Наддніпрянщину ще у довоєнний період.

Під час війни Т. Окуневський переживав тяжкі хвилі. „Серце мов тягло мене за слов'янською східною державою, звідки моя дружина, а тим часом обов'язки прикували мене до Австрії, був я тоді австрійським послом в Відні” [9, арк.122].

Т. Окуневський був обізнаний і в фінансових справах. У 1918 р. він увійшов до комітету засновників Українського Банку у Львові [3, с.78]. Комітет складався з 14 осіб, до нього, крім Окуневського, увійшли 10 майбутніх діячів УНР-Ради, правники: В. Бачинський, Л. Бачинський, І. Голубович, Є. Левицький, К. Левицький, С. Федак, Л. Цегельський, священник С. Онишкевич і професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький.

Під час Першої світової війни Теофіла Окуневського було арештовано в Чорткові на окупованій російським військом території. Після арешту він переїхав з дружиною і дочкою до Києва і там працював два роки секретарем Сільського Хазяйського Общества, щоб заробити на прожиття. У травні 1917 р., вже в часі революції, заходами Дмитра Дорошенка, що був губернатором Буковини і Східної Галичини, Т. Окуневський

повернувся до Городенки і в своєму домі застав російського старосту. Того старосту Дорошенко призначив на іншу посаду, а до Городенки призначив старостою Щироцького, який, як виявилось, був тітчиним братом дружини Т. Окуневського. Широцький призначив Т. Окуневського судовим начальником для Городенки і Обертину та віддав йому владу над судами і поліцією. В той час Україна подала помічну руку Галичині, але на жаль не на довго [13, с.256], після поразки Армії Брусилова біля Калуша влада в Галичині знову змінилася і на місце українського старости Щироцького до Городенки призначено австрійського полковника чеха Строчака. Т. Окуневський отримав змогу поїхати до Відня і з'явився в Державній Раді. В той час йому повернули право виконувати адвокатуру, якою раніше заборонили займатися [12, с.362].

Дня 31 жовтня 1918 р українці у Львові остаточно вирішили перебрати владу на території Східної Галичини, не чекаючи формального дозволу із Відня. Того ж дня зі Львова виїхали кур'єри з наказом, щоб 1 листопада українські повітові організації взяли владу на провінції [14, с.39].

Відтак 3 листопада 1918 р. державну владу в Городенці перебрав провід українців. Військовим комендантом Городенки і повіту призначено пор. Івана Чайку. Разом з військовиками в складі 15 осіб Чайка роззброїв постерунок жандармерії, що містилася в будинку Т. Окуневського, а потім перебрав владу у старостві та інших адміністративних установах. Повітовим комісаром став Т. Окуневський, маршалком повіту Іван Пісецький, а військовим комендантом Городенки І. Горбачевський [15, с.178].

Уже в часи ЗУНР на початку 1919 р. Т. Окуневський перейшов працювати до Станіслава як радник Апеляційного суду [16, с.581]. В цій праці знайшов рівновагу правди і справедливості Божої, чого не міг знайти в адміністрації і політиці.

Разом з Окуневським адвокатську канцелярію вів і його зять д-р Остап Дащинич Кульчицький.

Т. Окуневський у своїй автобіографії описує події війни: „Після численних боїв поразка Австрії ставала очевидно і під цим свіжим подувам свободи рушила наша молодь і рештки наших українських військ, зайняли Львів та інші міста Східної Галичини. В цей час я став старостою Городенківським, вся влада опинилась в наших руках. Ми стали хазяїнами в своїй хаті” [9, арк.126]. В цих його словах присутній патріотизм за рідну землю, за народ, ці настрої переповнюють єство Т. Окуневського.

Коли українці перебирали від Австрії владу, Т. Окуневський був в Городенці і бачив, як справно чота вже українських вояків під проводом старшини Івана Чайки зі Стрільча роззброїла станицю австрійської жандармерії, що була в одному з будинків Окуневських. Той відділ зайшов до староства, на пошту і проголосив українську владу. Староста поляк Стшельбіцький написав до Окуневського листа, щоб перебрав урядування в старостві, і він почав урядувати, як український повітовий комісар. Делегати з сіл Городенчини одностайно підтвердили Окуневського на тій посаді. „Сталося: ворог, що сидів нам на карку сотки літ, злетів з овиду, а українці стали господарями на своїй землі. Але вони не доросли ще були до великого завдання і в початках будівництва власного життя не станули на висоті великої хвилі”, – пише в своїм життєписі Т. Окуневський [9, арк.122].

Т. Окуневський став членом Національної Ради Західної Української Народної Республіки, яка була парламентом ЗУНР і членом її Відділу (Президії). У квітні 1919 р. український уряд, що був тоді в Станіславі, вислав Окуневського до Праги вести переговори з чеським урядом і шукати допомоги проти поляків [5, с.469–481]. Але події на фронті перекреслили ці плани, бо армія Галлера, перекинена з Франції, витиснула Українську Галицьку Армію за Збруч, а деякі частини перейшли Карпати і віддали чехам зброю та військове добро.

За порадою чеських приятелів (Бенеш*, Кльофач*) Т. Окуневський виїхав до Парижу, де відбувалась мірова конференція і застав там українську мірову делегацію під проводом Сидоренка. До французьких політиків не було доступу: вони хотіли сильної Польщі і тому давали їй у придане і українську частину Галичини. Тому Т. Окуневський шукав зв'язків з американською делегацією і після численних зусиль добився аудієнції у міністра Лянсінґа. Він прийняв Т. Окуневського і в присутності американського генерала уважно вислухав його. В кінці іменем своїм і від імені президента Вільсона заявив, що в Східній Галичині буде переведений плебісцит, результат якого вирішить приналежність краю. Задоволений такою відповіддю Окуневський покинув Париж, проте все таки до плебісциту Франція не допустила. Бездомного Окуневського прийняв д-р Ціпановський* в таборі в Святобожичях біля Моравського Берна, куди приїхала і дочка Олена. Дружина, яка залишилась в Городенці, тяжко занедужала. На інтервенцію австрійського міністра Білінського Окуневський виклопотав польський паспорт і повернувся до дружини в Городенку. Дружину оперували в клініці у Львові, але після наркозу вона занедужала на запалення легенів і померла. Дочка Олена, що студіювала в Празькому університеті, також повернулася до Городенки [7, с.582].

Після встановлення в Галичині польської влади Т. Окуневський проживає у Городенці. Т. Окуневський так пише в своїй автобіографії про цей період життя: „Літо 1920 р. біля Варшави загорівся бій на життя і

* *Едвард Бенеш* (*28 травня 1884 — †3 вересня 1948) — чехословацький державний діяч. З 1914 року — учасник національного руху. Разом з Т. Масариком очолив у Парижі “Чеський комітет дії” — разом з М. Штефаніком головні творці державності. 1918—1935 — міністр закордонних справ Чехословаччини. 1935—1938 — президент республіки. Після Мюнхенської угоди 1938 емігрував до США, а потім до Англії, де у 1940 очолив емігрантську “Національну раду”, яка боролась за відновлення Чехословаччини. 1946 року знову обраний президентом.

* *Вацлав Ярослав Кльофач* — чехословацький державний та політичний діяч. Один з лідерів Чехословацької національно-соціалістичної партії.

* *Іван Ціпановський* — відомий лікар в Галичині в кн.ХІХ – на поч. ХХ.

смерть. Над Дністром здержував похід більшовицьких полчищ ген. Омелянович-Павленко. До Городенки завітати українські війська під командою полк. Долуда. В голові цього сміливого полковника, що недавно воював під Львовом, зародилася відважна думка, щоби врятувати бодай Покуття. Польський староста трепетав від Долудового розмаху. Я поїхав з Долудом ще до ген. Омеляновича-Павленка, що мав свою квартиру під Станіславом, щоби порадитися з ним. Та тут нам ген. Омелянович-Павленко приносить депешу з Варшави, що війська Пилсудського побили большевиків під Варшавою на голову і большевицькі війська втікають на лоб, на шию. Плян полк. Долуда відпав як нереальний. І сів я у своїй скромній хаті в Городенці з тяжким почуттям сина битого долею народу" [17, с.114].

Т. Окуневський був у великій пошані не лише між своїми, але й серед влади, вона мусила рахуватися з його думкою і словом. Усе ж таки, коли в 1922 р. польська окупаційна влада розпочала безправно вибори до польського Сейму, Окуневський мусів сплатити данину та був арештований разом з іншими провідними діячами і деякий час перебував у в'язниці Окружного суду в Коломиї.

Не менш важливу роль у національно-визвольній боротьбі українського народу відіграв і молодший брат Т. Окуневського Ярослав. Перша світова війна застала Я. Окуневського у Головному штабі флоту на посаді адмірала, Головного лікаря і начальника Головної медичної служби Австро-угорського флоту. Набутий багатий досвід пригодився при організації медичної служби флоту в бойових умовах.

Водночас він став брати активну участь у національно-визвольній боротьбі українського народу. З початком війни у 1914 р., коли в Західній Україні почали масово створюватися відділи Українських Січових Стрільців (УСС), в скорому часі з яких було створено Легіон УСС, Ярослав Окуневський вітав його створення, став організатором та головою Української Санітарної Місії у Відні, вступив у Союз визволення України. Він надав істотну допомогу санітарній службі легіону УСС, організував доставку для нього медикаментів, збирав кошти для молодшої української держави, жертвував на забезпечення Легіону великі суми. Особливо велику фінансову допомогу надав йому Іван Білинський – народжений на Тернопільщині, який став у Єгипті придворним фармацевтом і лікарем одного із знатних кедивів, володів великим багатством. Проте інфляція воєнного часу привела до знецінення грошей і великих втрат, що пізніше дуже пригнічувало Я. Окуневського [18, с.30].

Адмірал Я. Окуневський, як один із представників Української Парламентарної Репрезентації, опівночі з 1 на 2 березня 1918 р. у Відні, разом з представниками Союзу визволення України, почесною чотою Українських Січових Стрільців під проводом Дмитра Катамая та генерала Захара Павлюка зустрів колишніх полонених старшин з Йозефштадту. Офіцерів-українців передислокували до м. Володимира-Волинського з метою подальшої організації та поповнення особовим складом. З табору Фрайштадт на Україну відїхало 900 козаків і 5 старшин [1, с.22]. Він виступив з привітанням та побажав козакам успіхів у боротьбі з віковичним ворогом України, запевнив, що галицькі українці кожної хвилини допоможуть своїм братам, чим тільки зможуть.

Після проголошення у 1918 р. Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) Я. Окуневський очолював Державну медичну місію ЗУНР у Відні. Незабаром він зголошується в Галичині до служби рідному народу, в період 1919 – 1922 рр. переїжджає жити до Городенки до брата.

Коли Морське відомство УНР стало формувати полки морської піхоти виникли проблеми з їхнім медичним забезпеченням. Як колишній головний лікар Австро-Угорського флоту, керівник медичної місії ЗУНР у Відні адмірал Я. Окуневський зробив значний внесок у забезпечення військ УНР. Використавши свої зв'язки у Відні, він у 1919 р. організував доставку медикаментів і військово-медичного майна на потреби армії УНР, для забезпечення військ генерала М. Омеляновича-Павленка, в тому числі і Дивізії морської піхоти. Він також надав значну допомогу військово-морському аташе УНР у Відні капітанові 2-го рангу Дашкевичу-Горбацькому в організації відправки з Адріатичних портів флоту Австро-Угорщини вихідців із Західної України для комплектування ними морської піхоти УНР, зокрема для підготовки в Коломиї 1-го Гуцульського полку морської піхоти. Тоді для організації набору особового складу Морський міністр контр-адмірал Михайло Білинський разом з офіцерами свого відомства капітаном 1-го рангу Миколою Злобіним та капітан-лейтенантом Святославом Щрамченком здійснили подорож зі Станіслава (нинішнього Івано-Франківська), через Коломию, Заболотів, Косів у Жаб'є (тепер Верховина), під час якої організували поповнення полку людьми, припасами та матеріальними засобами. Полк, після переведення до Бродів, отримав озброєння і технічне оснащення та пройшовши курс навчання і бойового вишколу, готувався для виправи на фронт під Київ. Але ускладнення військової ситуації в Західній Україні не дозволило зреалізувати ці плани. Я. Окуневський переїхав до Городенки, де не перестає займатися активною громадською діяльністю. Листується з визначними громадськими діячами, а також з редакторами популярних на той час газет [5, с.187].

Дня 15 грудня 1924 р. Я. Окуневський надіслав до газети „Діло” статтю [19, арк.4], яку редактор Михайло Рудницький відмовився опублікувати. В ній він писав про актуальні і для сьогоденного дня проблеми: „Задній розум усе ліпший як передній, а в українців найпаче. Критикувати усе легше, як самому робити. Критиканство, то наша українська сила. Це найбільший жаль, що ціла Соборна Україна із сорока мільйонів не видала із свого нутра Наполеона, або хоть Наполеончика...Француз Thiers не тільки історію писав, але і історію Франції робити умів. Грушівський історію України пише, а робити її не потрафив... Наполеон I був малий ростом, а великий розумом. Між членами високої Директорії були люди дуже високого росту ... тай тільки! Петрушевич був би пречудним Президентом у впорядкованій республіці, може не гірший як Масарик... Джентльмен Петрушевич сів до стола в карти грати, а партнери його оказались шулерами. Обіграли його фальшивими картами” [20]. Як бачимо, ці зауваження є й до сьогодні актуальні.

Як відомо, після поразки Визвольних змагань Трудова Партія й Українська Соціалістична Радикальна Партія підтримували дію Української Військової Організації. Водночас Трудова Партія, що мала в своїх

рядах найбільше різноманітного політичного елементу, почала дрібнитися. З неї оформилися три групи: дещо просоветська група, група націоналістів „Заграва” і група при часописі „Діло”. У 1925 р. нову партію під назвою Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО), яке відіграло в житті Галичини під польською займанщиною поважну політичну роль. Осередок УНДО в Городенці очолили Т. Окуневський та його зять д-р О. Дащинич-Кульчицький, який був секретарем [6, с.362]. УНДО в Городенщині підтримували священники та вчителі. Партія не робила гучних заходів, щоб політично організувати маси і давала знати про себе тоді, коли мова йшла про парламентські вибори.

Брати Окуневські у міжвоєнний період займали особливе місце серед діячів українського національного руху. З одного боку, вони належали до групи діячів, які більшу частину свого часу витрачали на політику та громадську діяльність, з іншого – активно цікавився громадським життям, багато дописували до українських періодичних видань на різні теми, плідно працювали як меценати, і завдяки цьому привертая до себе увагу українців. Вона звичайно була меншою, якщо пам'ятати про непропорційно велику, у порівнянні з довоєнними часами, участь Т. Окуневського у політичних акціях і роботі українських громадських організацій та діяльність Я.Окуневського під час закордонних поїздок з державними місіями.

Джерела та література

1. Доценко О. Літопис української революції: Матеріали і документи до історії української революції 1917 - 1923. - Київ; Львів, 1923. - Т.2. - Кн.4. 364 с.
2. Дмитрук В. Вони боролися за волю України. – Луцьк, 2004. 280 с.
3. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917—1919 рр. — К., 1995. 256 с.
4. Баран З. Маловідомий епізод з історії українсько-угорських відносин (Місія Теофіля Окуневського до Угорщини на початку 1919 року) / Зоя Баран // Записки Наукового товариства імені Т.Шевченка. – 1997. – Т. 233. – С.469-481.
5. Ганіткевич Я. Ярослав Окуневський – військовий лікар, адмірал Австро-Угорського флоту, мандрівник, публіцист, меценат // Вісник НТШ 2009 С. 186 - 197.
6. Марунчак М. Від культурних основ до політичного вивершення. Три політичні віча в Городенці в 1912-1913 рр./ Городенщина. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег. 1978. С.360-367.
7. Яшан В. Д-р Теофіль Окуневський/ Городенщина. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег. 1978. С.581-586.
8. Мельник В. М. Діяльність Теофіла та Ярослава Окуневських під час Першої світової війни та в роки окупації Галичини Польщею / Віра Мельник // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” Держава та армія. № 715. – Львів, 2012. - С.45–51.
9. ЦДІА України у м.Львові. - Ф. 238. - Оп. 1. - Спр. 103. - Арк. 122 - 128.
10. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX—XX століття. — К., 1996. 360 с.
11. Передвісники і творці Листопадового Зриву. Західно-українські громадські і політичні діячі. Опрацював і зредагував Степан Волинець. – Вінніпег : Видав. спілка Тризуб, 1965. – С.35–39.
12. Марунчак М. Дир. Михайло Бараник / М. Марунчак // Городенщина. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. – С.583-588.
13. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918 рр. / / К. Левицький. – Львів, 1930. – 714 с.
14. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / М. Лозинський // Вид-ня Українського соціологічного інституту. Серія „Українська революція. Розвідки і матеріали”. Кн. п'ята. – Відень, 1922. – С.39-51.
15. Волицький В. Конспіративний військовий гурток учнів і його участь у Городенському перевороті / В.Волицький // Городенщина. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С.178-181.
16. Якимович Б. Родина Окуневських – per ardua vitae / Б. Якимович // Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський (до 150 – річчя від дня народження) / упор. Якимович Б.З. – Львів, 2010. – С.95-106.
17. Др. Теофіль Окуневський Автобіографія / Т. Окуневський // Альманах „Нового Часу” на 1938 р. – Львів, 1937. – С.114–118.
18. Гуменюк В. Порвані струни родини Окуневських / В. Гуменюк // Гуцульщина. – 1994. – № 6. – С. 30-33.
19. ЦДІА у Львові, Ф.383.-Оп.1.-Спр.4. Арк. 18-23.
20. Дописи // Діло 1924. 15 грудня С.3.

Melnyk R. P., Melnyk V. M. Socio-political life Okunevsky brothers in Eastern Galicia (1914-1920).

The article analyzes the activities of Theophil and Yaroslav Okunevsky during the First World War. Showing their impact on the development of the national liberation movement in Galicia and the Ukrainian, who were abroad. Considered part of the brethren in ZUNR and restoration of Ukrainian statehood. In Horodenka T. Okunevsky in the interwar period, primarily engaged in advocacy. His political work was limited pressure on Ukrainian Polish authorities. In recent years, he realized that losing the liberation struggle were the culmination of his social and political activities.

Key words: Galicia, Theophil Okunevsky, Jaroslav Okunevsky, World War I, the national liberation movement.

Мельник Р. П., Мельник В. М. Общественно политическая деятельность братьев Окуневских в жизни Восточной Галичины (1914-1920 гг.).

В статье проанализирована деятельность Теофила и Ярослава Окуневских во время Первой мировой войны. Показано их влияние на развитие национально-освободительного движения в Галичине и на украинцев, находящихся за рубежом. Рассмотрено участие братьев в деятельности ЗУНР и восстановлении украинской государственности. В Городенке Т. Окуневский в междувоенный период, прежде всего, занимался адвокатской деятельностью. Его политическая работа ограничивалась давлением польской власти на украинцев. В последние годы он понимал, что проигранные Освободительные соревнования были кульминацией его общественно-политической деятельности.

Ключевые слова: Галичина, Теофил Окуневской, Ярослав Окуневской, Первая мировая война, национально-освободительное движение.